

GECSÉNYI PATRÍCIA

MODELLKÍSÉRLET A KÉT VILÁGRENDSZER HATÁRÁN

VÁZLAT A MAGYAR–OSZTRÁK KAPCSOLATOKRÓL (1970–1989)

Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot követő években ismételten fagyossá vált magyar–osztrák kapcsolatok sok nehézség árán lépésről lépésre rendeződtek. E folyamatban a meghatározó Bruno Kreisky külügyminiszter 1964. októberi budapesti és Péter János külügyminiszter 1965. áprilisi bécsi látogatása volt, ami nem csupán a vagyoni vitát zárta le, de megnyitotta az utat a nyugati határon lévő aknazár felszámolásához is. Nem változott az enyhülésre törekvő osztrák külpolitika akkor sem, amikor 1966 októberében Josef Klaus vezetésével az Osztrák Néppárt egyedül alakított új kormányt. Ezt demonstrálta Klaus kancellár budapesti útja 1967 májusában, az osztrák–magyar kiegyezés 100. évfordulóján. A kedvező hangulatban lezajlott tárgyalások – melynek hangsúlyt adott az, hogy Kádár János az MSZMP KB székházában találkozott a kancellárral – folytatására egy évvel később Fock Jenő miniszterelnök bécsi útja alkalmával került sor.¹ Mindez megalapozta a következő majd 20 esztendő folyamatosan fejlődő kapcsolatait, amelyeket az 1970-ben kancellárrá választott Bruno Kreisky neve fémjelez, különösen 1971-től, amikortól „egyszínű”, szocialista kormányra támaszkodhatott. A szovjetek által egy ideig támogatott enyhülési folyamat ezekben az években a kádári Magyarország számára is engedélyezett bizonyos önálló mozgásteret, mellyel a kádári külpolitika – nem függetlenül belpolitikai lépéseitől – sikeresen élt. Ez vezetett el „a kis lépések” taktikájával (de korántsem problémák nélkül) addig, hogy az évtized közepén Kádár János Bécsbe látogatott, és az osztrák lapok a hajdani osztrák–magyar monarchiára emlékeztető „k. und k.” (Kreisky und Kádár) jelzővel illették a békés egymás mellett élés már-már európai mintájaként értékelt kapcsolatrendszerét. Ennek, a politika, a gazdaság, a kultúra, sőt a társadalom számos szegmensét felölelő folyamatnak a pontos megismerése még további alapkutatásokat kíván. Ebben a tanulmányban csupán egyes elemeinek bemutatására vállalkozhatok.

¹ Az előzményekre lásd GECSÉNYI Lajos: A szembenállástól a kiegyezésig. A magyar–osztrák viszony a megbékélés útján (1959–1970). *Külügyi Szemle* 2013/2. 69–101.

A „JÓ SZOMSZÉDSÁG” MEGALAPOZÁSA

Míg az előző majd másfél évtizedben a jó szomszédság célként és egyre szélesedő gyakorlatként szerepelt a két ország viszonyában, ez a hetvenes évek elején immár tartós állapotá vált.

Ennek egyik mutatója volt, hogy az MSZMP XI. kongresszusától (1975. március 17–22.) az ún. kongresszusi előzetes jelentésekben és a kongresszus beszámolóiban is helyet kaptak a fontosabb magyar–osztrák találkozók. A XI. kongresszuson Puja Frigyes külügyminiszter hozzászólásában megállapította, hogy „Ausztriával kapcsolataink sokoldalúak, amit mutatnak a két ország elnökeinek, miniszterelnökeinek és minisztereinek gyakori találkozói”.²

Amikor Franz Jonas szövetségi elnök 1970-ben Budapestre érkezett, teljes katonai tiszteletadással, hangsúlyozottan barátságosan fogadták. Találkozott valamennyi állami vezetővel, sőt Kádár Jánossal is. A látogatást Losonczi Pál, az Elnöki Tanács elnöke 1971-ben viszonzta, majd egy év múltán a Kreisky kormány új külpolitikai stílusának megfelelően Péter János és Rudolf Kirschläger külügyminiszterek a határmentén Sopronban és Draßburgban/Darázsfalván, 1972-ben Losonczi és Jonas Sopronban és Eisenstadtban/Kismartonban tartottak megbeszélést.³ Ezzel párhuzamosan több miniszteri találkozóra is sor került. Végül Kreisky, aki már egy évvel korábban jelezte utazási szándékát, 1973-ban addig példátlan méretű és összetételű kísérettel jött Magyarországra. Képviselve volt valamennyi párt, ott voltak a határmenti tartományi vezetők, és számos politikai és közéleti személyiség is. Látogatásának előkészítése során az utolsó pillanatig tartó huzavonát okozott egy lehetséges találkozó megszervezése Kádár Jánossal, akivel külügyminiszterként 1964-ben szívélyes eszmecsere folytatott., Kádár csak a Központi Bizottság székházában fogadta volna a kancellárt, aki ezt a feltételt elutasította.⁴

A kancellár a Magyar Tudományos Akadémián mondott beszédében a kisállamok szerepéről és jelentőségéről beszélt történeti utalásokkal az évszázados magyar–osztrák viszonyra. Megerősítette, hogy Ausztria az Európai Közös Piaccaal kötött

² A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve 1975. március 17–22. Budapest, Kossuth. 1975. 275.

³ KREMSNER, Artur: Österreich und Ungarn – Bilder einer Nachbarschaft. In: *Mit anderen Augen gesehen. Internationale Perceptionen Österreichs 1955–1990. Österreichische Nationalgeschichte nach 1945* Bd. 2. Hrsg. von RATHKOLB, Oliver–MASCHKE, Otto M.–LÜTGENAU, Stefan August. Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 2002. 593.

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), XIX-J-1-j, Ausztria, 1973-10-13-00678/31. és 34. Nagy János államtitkár feljegyzése, 1973. március 26. és Surányi László főosztályvezető feljegyzése, 1973. március 28. Az osztrákok áthidaló javaslatként a Fock Jenő által adott vacsorán javasolták megszervezni a találkozót, de Kádár ezt is elhárította.

szerződésétől függetlenül továbbra is élénk gazdasági kapcsolatokat kíván Magyarországgal fenntartani.⁵

A tárgyalások számos területen hoztak eredményt. A folyamatos kormányzati együttműködés fórumát, az 1968 óta működő Általános Vegyes Bizottság vezetését miniszterhelyettesi szintre emelték, és mellette szorgalmazták az aktívabb együttműködés megteremtését a mezőgazdaság, a pénzügyek, a kultúra és az építésügy területén.⁶ A találkozó hosszabb távú kihatásaként az ősz folyamán Budapestre érkezett Lütgendorf honvédelmi miniszter, megindult a határmenti területek együttes regionális tervezése, sor került építési szakemberek tanácskozására, gyarapodott a kereskedelmi üzleti megállapodások száma.⁷ Mindezek mellett eredménytelenül végződött az osztrákok azon kísérlete, hogy előrelépés történjen a kishatárforgalmi egyezmény előkészítésében, és a vízumkényszer eltörlésében.

A két ország közötti politikai bizalom demonstrálása volt Kádár János nagy visszhangot kiváltott hivatalos látogatása Kreisky meghívására 1976 decemberében. Kádár látogatásának jelentősége túlmutatott a protokolláris kereteken. Ez volt az első alkalom, hogy egy kommunista pártvezető, aki nem állam- és kormányfő, hivatalosan Ausztriába látogatott. Az, hogy ez egybeesett a kelet-nyugati kapcsolatok hűvössé válásával, különös jelentőséget adott ennek – méltatta Lendvai Pál a látogatást a svájci *Basler Nachrichten* hasábjain.⁸

A különböző szintű kölcsönös eszmecserék mellett tovább szélesedtek az intézményes kapcsolatok – a megállapodások száma és a vegyesbizottságok hálózata gyorsan gyarapodott. Megegyezések születtek a tudományos és műszaki együttműködésről, az útlevél- és vámkezelésről, a dunai hajósok beléptetéséről és tartózkodásáról, a fizetési rendszerről, a mezőgazdasági és ipartermékek védelméről, a határátkelőkőről, a kiadatásról, a kettős adóztatások megszüntetéséről, a konzuli kapcsolatokról, kedvezményes vízumokról (tudományos, kulturális, sportutazások), a növényvéde-

⁵ Kreisky in Ungarn auf Besuch. *Arbeiter Zeitung*, 1973. március 29. 1. Részletesen ír a látogatásról HAJDÚ András: A magyar–osztrák kapcsolatok 40 éve (a TIT kiadása, Bp. 1986) 25–26.

⁶ Stiftung Bruno Kreisky Archiv, Wien. Bestand VII. Ungarn. Kreiskys Besuch in Ungarn. Aufzeichnung von 26. März 1973. –MNL OL, XIX-J-1-j, Ausztria, 1973-10-10-00678/22. Tárgyalási tématerv. Köszönöm édesapámnak, Gecsényi Lajosnak, hogy a Bruno Kreisky Archiv-ban található adatokat átengedte felhasználásra.

⁷ MNL OL, XIX-J-1-j, Ausztria, 1973-10–119-003658/1. Feljegyzés a kapcsolatok fejlődéséről, 1973. augusztus 31.

⁸ M. SZEBENI Géza: Kádár Bécsben... In: *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves.* Szerk. HÁDA Béla–LIGETI Dávid–MAJOROS István–MARUZSA Zoltán–MERÉNYI Krisztina. Budapest, ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2010. 461–475. – Keine offene Probleme mit Ungarn. *Arbeiter Zeitung*, 1976. december 7. 1. ; – Oesterreichische Ostpolitik. *Basler Nachrichten* 1976. december 7. 2.

lemről, a kulturális és tudományos együttműködésről, vámügyi kérdésekről. Csaknem minden megállapodáshoz kapcsolódott valamilyen új vegyesbizottság, miközben tökéletesedett a korábbi vegyesbizottságok működése. Ebben az időszakban mind gyakoribbá váltak a nemzetközi szervezetekben és nemzetközi tanácskozáson a magyar–osztrák konzultációk, vagy éppen a közös javaslatok is. Pozitívan hatott az, hogy mind a két kormány a helsinki biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányában meghatározott alapelvek feltétel nélküli végrehajtása mellett döntött. Megítélésünk szerint talán némi túlzással az „egymásellenességet felváltotta az egymásért valóság”. 1979 a kapcsolatok megkülönböztetett éve volt, mivel 1979. január elsején lépett életbe a vízumkényszer megszüntetéséről szóló megállapodás, amivel a kapcsolatban megjelentek az állampolgárokat közvetlen érintő elemek.⁹ Az „igazi együttműködés”, a szabadabb mozgás a határokon át (vízummentesség, több határátkelőhely), iskolai és főiskolai végzettségek kölcsönös elismerése, bűnügyi rendőrségi és közlekedésrendészeti megállapodás, családegyesítési kérelmek akadálytalan intézése társultak ehhez. 1979-ben megkezdődtek a belügyminiszterek találkozói is (Benkei András 1979. november 27–28-án Ausztriában, Erwin Lanc vizionlátogatáson 1981. szeptember 23–25-én). Idegenforgalmi és sportmegállapodásra is sor került, megszületett az első környezetvédelmi megállapodás egy „szocialista” és egy „tőkés” ország között, területrendezési és tervezési együttműködési megállapodást is aláírtak. A határeseeményeket vizsgáló bizottság évi üléseit, miután a határsértések majdnem megszűntek, kettőről egyre csökkentették.

Különös jelentőséggel bírt, hogy a vízumkényszer megszüntetését követően jelentősen fellendült osztrák idegenforgalom fogadására osztrák bankok szállodaépítési hitelt nyújtottak Magyarországnak számára. Több éven át folytak a megbeszélések a határmenti toronyi lignitmezőre osztrák hitelből telepítendő hőerőmű felépítéséről, ami végül az osztrák környezetvédelmi aggodalmak miatt lekerült a napirendről.¹⁰

A kialakult állapot jól kifejeződött Kreisky kancellár látogatásakor (1981. november 18–20) tett kijelentésében: „történelmünk során kapcsolataink soha nem voltak olyan zavartalanok, mint amiről most számot adhatunk.” Pohárköszöntőjében Lázár György miniszterelnök „országaink baráti viszonyát” említette, amire Kreisky úgy válaszolt, hogy a kapcsolatokat „a legnagyobb mértékben barátinak lehet nevezni.”

⁹ A vízumkényszer eltörléséről: Maßstab für Entspannungspolitik. *Arbeiter Zeitung*, 1978. szeptember 25. 1. – MNL OL, M-KS 288. fond, 5/763. ö. e. A Politikai Bizottság ülése, 1979. január 9.

¹⁰ MNL OL, XIX-J-1-j, Ausztria, 1977-10-5-003007/1. Jelentés Faluvégi Lajos és Hannes Androsch tárgyalásáról, 1977. május 1–2.

A közös nyilatkozatban a békés egymás mellett élés, a jó együttműködés meggyőző példájáról szóltak, s az „országaink baráti kapcsolatait” kifejezést használták.¹¹

Bruno Kreiskynek a kancellári tisztségéből történt távozása nem változtatott a kapcsolatok intenzitásán. Utóda, az új kancellár, a burgenlandi származású történész, az ugyancsak szocialista Fred Sinowatz lett, akinek első hivatalos útja 1983-ban Magyarországra vezetett.¹² Két évvel később az Eötvös Loránd Tudományegyetemen történt díszdoktorrá avatásakor a következőket mondta: „A jó szomszédság vágyától vezetettve, a kulturális és szellemi összekapcsolódás tudásával felvértezve, merev államhatárokon, valamint eltérő gazdasági és társadalmi rendszereken átlépve, lépésről-lépésre lebontottuk az akadályokat, és helyreállítottuk a bizalmat.... [...] Ausztria és Magyarország mai viszonya, az a mód ahogyan közös és nem mindig könnyű múltunkat nem „legyőztük”, hanem megértettük, azt mutatja, milyen fontos az érzék a lehetőségekhez, a történelemhez, valamint a megérteni akarás készsége, és ezzel együtt az érzék a kompromisszumok mechanizmusához. Mégis mindenképp előttr egy dolgot sikerült elérni: közös fáradozásaink révén nyugalmat teremtettünk Európának egy olyan részén, amely a történelem során a legérzékenyebbek egyike volt, és így tevékenyen hozzájárultunk az európai békepolitikához.”¹³

A kitűnő viszony (amelyről a Bécs melletti Laxenburgban működő kutatóintézet munkatársai Zdenek Mlynar, a csehszlovák kommunista párt egykori központi bizottsági titkára vezetésével 1985-ben „modell vagy különleges eset” címmel önálló tanulmánykötetet adtak közre)¹⁴ tette lehetővé, hogy 1985 decemberében Kádár János Burgenlandba látogasson, és találkozzon az ottani magyar szervezetek képviselőivel.¹⁵

¹¹ Ungarn: Kreisky zu Weltpolitik und Wirtschaftsbeziehungen. Hotel in Rekordzeit gebaut von Ilse Brandner-Redinger. *Arbeiter Zeitung*, 1981. november 21. 3. – Die neue k. u. k. Ara: Kadar und Kreisky von Gustav Ströhm aus Budapest. *Die Welt*, 1981. november 24. 2. – Staatsbesuch war wie ein Familientreffen von Kurt Seinitz. *Kronen Zeitung*, 1981. november 24. 2.

¹² Sinowatzról: FIZIKER Róbert: „Szenvedély és szemmérték” Fred Sinowatz a történész. In: *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Szerk. BARÁTH Magdolna–MOLNÁR Antal. Budapest–Győr, Magyar Országos Levéltár–Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára, 2012. 669–681. – A látogatásról: SCHEUCH, Manfred: Man spricht davon. Ein Beispiel. *Arbeiter Zeitung*, 1983. november 18. 1. – Sinowatz rechnet mit Kooperationsausbau: „sehr optimistisch nach Ungarn-Besuch” von Manfred Scheuch. Uo. 1983. november 18. 2. – MNL OL, XIX-J-1-j, Ausztria, 1985, 10-13-004623. Czeglédi János tolmács feljegyzése a Sinowatz–Lázár találkozásról.

¹³ *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Értesítője 1985/86*. Budapest, ELTE, 1986. 34–35.

¹⁴ *Die Beziehungen zwischen Österreich und Ungarn: Sonderfall oder Modell? Forschungsberichte*. Hrsg. MLYNAR, Zdenek. Wien, Österreichisches Institut für Internationale Politik, 1985.

¹⁵ MNL OL, XIX-J-1-j, Ausztria, 1985-10-13-003364/6. Feljegyzés Kádár János burgenlandi látogatásáról.

Az osztrák külpolitikai jelentések évek óta hangsúlyozták, hogy a magyar–osztrák kapcsolatok „már hosszabb ideje magas fejlődési fokot értek el”. 1982–1983 óta szerepelt a jelentésekben az a megállapítás, hogy „A kiéleződött kelet–nyugati ellentétek ellenére a magyar–osztrák kapcsolatok nem károsodtak. Sőt, tovább voltak fejleszthetők.” „A jó egyetértés az adott nehéz világpolitikai helyzetben nemcsak igazolódott, hanem erősödött.” (1984)... ”Ilyen politikát illetően széles a konszenzus mind a pártok, mind a lakosság körében.” (1985.) A lakossági érintkezések szélese-
dése (turistaforgalom, rokoni látogatások stb.) mellett hozzájárult ehhez az állapothoz egy fontos katonapolitikai kérdés, amit az 1983-as osztrák külpolitikai jelentés árult el. „Magyarországon ...[...] mégsem állomásoznak szovjet rakéták...[...]... [...] Annak a körülménynek következtében, hogy a semleges Ausztria és a tömbön kívüli Jugoszlávia Magyarország szomszédai... [...] lényeges jelentősége van”¹⁶

A nyolcvanas évtized derekán, amikor véget ért az egypárti szocialista kormányzás Ausztriában, a kapcsolatok lényegi jellemvonása nem változott. A Franz Vranitzky vezette polgári–szocialista nagykoalíció változatlanul jó politikai légkörben, a jószomszédság jegyében építette tovább a két ország viszonyát. Kétségtelenül csökkent azonban a korábbi dinamizmus. Miként Nagy János bécsi nagykövet egy 1988-ban készített összefoglalójában megállapította: a néppárti miniszterek lényegesen visszafogottabbak, mint szocialista elődeik. Szűkült a technológiai transzfer lehetősége, több korábbi javaslatuktól visszaléptek, csökkent a különböző gesztusok száma, és legfőképpen az osztrák–csehszlovák kapcsolatok javulásának hatásaként a „jószomszédság varázsa.” Mindez azonban nem változtatott azon, hogy Ausztria változatlanul jó lehetőségeket kínál a kétoldalú kapcsolatokat illetően, kiemelt helyét és jelentőségét a magyar külpolitikában meg kell őrizni, sőt erősíteni kell.¹⁷

AZ ÁLLAMPÁRT ÉS AZ OSZTRÁK POLITIKAI PÁRTOK KAPCSOLATAI

A „békés egymás mellett élés és a jószomszédi viszony” fontos jellemzője volt a hivatalos kormányzati kapcsolatok mellett a politikai pártok és tömegszervezetek együttműködése. A hetvenes évektől kezdődően ezek is folyamatosan fejlődtek, mégpedig lényegesen túllépve a két kommunista párt közötti „internacionalista” információcserén. Az MSZMP és az Osztrák Kommunista Párt között éves munka-

¹⁶ Bundesministerium für Aussere Angelegenheiten. Tätigkeitsberichte. 1982/1983., 1984/1985.

¹⁷ MNL OL, XIX-J-1-1, Ausztria, 1988-10-13-001826. Nagy János nagykövet jelentése, 1988. március 22.

terv szerint (delegációcsere, tapasztalatcsere, egyeztetések, üdülések stb.) zajlottak a találkozóknál. A kongresszusokon általában legmagasabb szinten, a Politikai Bizottság tagjai képviselték párjaikat.

A hivatalos és rendszeres kapcsolat az MSZMP és az Osztrák Szocialista Párt között több éves tájékozódást¹⁸ követően a nyolcvanas években jött létre. Gyenes András a Központi Bizottság nemzetközi ügyekben illetékes titkára 1980 novemberében Heinz Fischer, az Osztrák Szocialista Párt elnökhelyettese meghívására utazott Bécsbe, egy évvel később Fritz Marsch központi titkár, mint a parlament külügyi bizottságának elnöke jött Magyarországra látogatónak.¹⁹ 1984-ben Peter Jankowitsch központi titkár Havasi Ferenc KB titkárral találkozott, és előadást tartott a Külügyi Intézetben.²⁰ 1986-ban Fischer és Marsch jöttek ismét Budapestre, Szűrös Mátyás, a Központi Bizottság titkára pedig Bécsben járt Marsch meghívására, ahol számos állami és pártvezetőkön kívül fogadta Karl Blecha belügyminiszter, a párt elnökhelyettese és Sepp Wille, szocialista frakcióvezető is. Szűrös szerint a szocialisták támogatják, hogy „különösebb deklaráció” nélkül lépjenek tovább az SPÖ és az MSZMP kapcsolataiban.²¹ 1988-ban Heinz Fischer már szocialista frakcióvezetőként jött a magyar fővárosba, ahol ugyancsak Szűrös Mátyással tárgyalt, de fogadta őt Grósz Károly főtitkár és Berecz János is.²² Az érintkezések azonban általában legmagasabb szinten az állami érintkezés keretében történtek. Az osztrák szocialisták ún. eisenstadti programja, amely szerint kommunistákkal (elsősorban az országban, de nemzetközileg sem) nem működnek együtt, elvileg még érvényben volt, de a gyakorlati alkalmazására nemzetközi téren már nem került sor. Létrejött a kapcsolatfelvétel a KISZ és az Osztrák Szocialista Ifjúság között is, 1985-ben pedig engedélyezték, hogy az MSZMP Társadalomtudományi Intézete és a Karl Renner Institut között együttműködés alakuljon ki, ami a pártkapcsolatok építésének egyik elemét képezte.²³

¹⁸ Kádár János bécsi látogatását követően a Külügyminisztérium osztrák referatúrája egy belső anyagban felvetette, hogy a miniszteri látogatásokat fel kell használni a szocialista pártpolitikusokkal történő kapcsolatépítésre. MNL OL, XIX-J-1-j, 1976, Ausztria, 10-131-003870/11. 1977. január 12. – 1979 januárjában a Politikai Bizottság elé terjesztett javaslatokban az állt, hogy egyéni mérlegelés alapján bővíteni kell az érintkezést a Szocialista Párt vezetőivel és folytatni kell a Néppárt vezetőinek meghívását. MNL OL, 287. f. 5/763. ö. e. A Politikai Bizottság ülése, 1979. január 9.

¹⁹ MNL OL, M-KS, 288. fond 7/288. ö. e. Az MSZMP KB Titkárságnak ülése, 1980. november 17. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, (a továbbiakban: ÁBTL), 1.11.4 K-V/1/1981. (268. doboz) Hírszerző jelentés Bécsből 1981. április 8.

²⁰ MNL OL, 288.f. 5/925-926. ö. e. A Politikai Bizottság 1984. november 20-ai ülése.

²¹ MNL OL, 288. fond 32/1987/34/B Az MSZMP KB Külügyi osztályának jelentése., 1986. szeptember 23.

²² MNL OL, M-KS 288. fond, 5/1037. ö. e. A Politikai Bizottság ülése, 1988. szeptember 20.

²³ MNL OL M-KS 288. fond, 5/925-926. ö. e. A Politikai Bizottság ülése, 1984. november 20. Peter Jankowitsch a Szocialista Párt központi titkára december 3–4-én tett látogatást Budapesten.

Noha a Külügyminisztérium már 1977 januárjában felvetette a néppárti vezetők (ekkor konkrétan Franz Karasek külügyi szóvivő) meghívását,²⁴ erre csak később került sor. 1981-ben Sixtus Lanner főtitkár a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának meghívására jött Magyarországra.²⁵ 1984 januárjában járt Budapesten Alois Mock, az Osztrák Néppárt elnöke, akit fogadott többek között Aczél György a KB titkára, Pozsgay Imre a Hazafias Népfrent főtitkára, Horn Gyula a KB Külügyi osztályának vezetője. Mock előadást tartott a Magyar Külügyi Intézetben.²⁶

A Szabadságpárttal még a Népfrent sem keresett kapcsolatot. A Bruno Kreisky kíséretében Budapesten járt Friedrich Peter frakcióelnököt parlamenti keretben fogadták. Norbert Steger alkancellár pártelnök és Frischenschlager honvédelmi miniszter kormányfunkcióik alapján fordultak meg Magyarországon. 1987 áprilisában a Külügyminisztérium osztrák referatúrája egy belső tájékoztatóban felvetette, hogy célszerűnek látszik a személyes kapcsolatok ápolása a Szabadság Párt vezetőivel, s név szerint említette Helene Partik-Pablé képviselőnőt, az Osztrák–Magyar Egyesület alelnökét.²⁷

GAZDASÁGI KAPCSOLATOK A POLITIKA ÁRNYÉKÁBAN²⁸

Ausztria összexportjában hazánk 1970-ben és 1982-ben a 10. helyen állt, összimportjában 1970-ben a 12., 1982-ben pedig a 15. helyen. Ausztria viszont hazánk összexportjában 1970-ben a 8., 1982-ben az 5., összimportjában pedig 1970-ben a 6. és 1982-ben az 5. helyen állt.

A kimutatások jól érzékeltetik, hogy a második világháború után kialakult helyzet következtében jelentősen csökkent a két ország közötti árucserre-forgalom aránya

Fogadta őt Havasi Ferenc, a PB tagja, és megbeszélést folytatott vele Szürös Mátyás, akivel megállapodott a kapcsolatfelvételtől.

²⁴ MNL OL, XIX-J-1-j, 1976 Ausztria, 10-131-003870/11. 1977. január 12.

²⁵ Említi HEINRICH, Hans-Georg: Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Beziehungen In: *Die Beziehungen zwischen Österreich und Ungarn...* i. m. 33.

²⁶ MNL OL, M-KS, 288. fond 5/900. ő. e. A Politikai Bizottság ülése 1984. január 17. – Uo. XIX-J-1-j, Ausztria, 1984-10-25-1430/1. Jelentés A. Mock látogatásáról.

²⁷ MNL OL, M-KS, XIX-J-1-k, Ausztria, 1987-1103-1/SZH. Tájékoztató a magyar–osztrák kapcsolatokról

²⁸ A gazdasági kapcsolatokról elsődlegesen RESCH, Andreas: Die Außenhandelsbeziehungen zwischen dem RGW-Raum und Österreich in der Nachkriegszeit – dargestellt im Spiegel der österreichischen Außenhandelsstatistik In: „*Zarte Bande*“ Österreich und die europäischen planwirtschaftlichen Länder. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Sonderband 9. Wien, 2006. 39–72, – Jan STANKOVSKY, Jan: Wirtschaftsbeziehungen zwischen Österreich und Ungarn In: *Die Beziehungen zwischen Österreich und Ungarn...*m. 47–108.

– a megváltozott gazdasági kapcsolatirányok, az autarkiais törekvések, a nyugati (bár nem osztrák) embargó és különféle diszkriminációk (köztük osztrák is) következtében. Az egymás külgazdasági forgalmában való részvétel aránya tehát viszonylag alacsony maradt, a gazdasági kapcsolatok egyik fél szempontjából sem voltak elsőrendű jelentőségűek. Némi asszimetria mégis mutatkozott, amennyiben Magyarország érdekeltsége valamivel nagyobb volt, mint Ausztriáé, mégsem lehetett függőségről beszélni. Természetesen egyes cégek, vállalatok számára egymás piaca az általános százalékoknál sokkal nagyobb jelentőségű lehetett. „Nem szabad elfelejtenünk, hogy egész sor osztrák vállalat exportja túlnyomórészt a keleti államokba irányul, és ezek termelését rövid időn belül aligha lehetne más exportpiacokra átállítani” – jelentette ki Kurt Waldheim külügyminiszter 1968-ban.²⁹ A térbeli közelség, s ebből eredően a kedvező összeköttetések (szállítás) – olyan kedvező adottságok, amelyeket más piacok aligha pótolhattak. Mivel az osztrák áruk versenyképessége a tőkés piacokon nem minden esetben kielégítő, így fontos számára a keleti, és benne a magyar piac is. A hagyományos kapcsolatokból és az aktuális adottságokból eredt, hogy Ausztria lett Magyarország második számú tőkés kereskedelmi partnere. Szerepet játszottak itt olyan tényezők is, hogy számos más nyugati állam cégeinek voltak képviselői és leányvállalatai Ausztriában – tekintettel éppen a keleti piacra.

Az export árústruktúrákat nézve Ausztria pozíciója kedvezőbb volt, hiszen exportjának több mint 90%-át a késztermék tette ki, még ha osztrák megítélés szerint nem is magasan feldolgozott formában. Sokkal kedvezőtlenebb volt azonban a magyar pozíció, melyben a késztermékek aránya 27% körül mozgott, s ezek még az osztrákoknál is alacsonyabb feldolgozottságot képviseltek.

Másik jellegzetessége a magyar–osztrák árucserének az volt, hogy évtizedeken át a magyar fél számára tartósan deficitesek bizonyult. Kivételesnek volt tekinthető az 1984-es év, a maga másfél milliárd Schillinges többletével.

A magyar–osztrák árucseréje jelentőségét húzta alá – viszonylag kis arányai ellenére –, hogy a politikailag zavaros idők nem, vagy alig érződtek a gazdasági kapcsolatokban. Az időnkénti hullámzások, stagnálások és előreugrások okai belső és világ gazdasági jellegűek voltak, s nem politikaiak.

A mezőgazdasági termékek csökkenő arányát fűtőanyagokkal és vegyi termékekkel pótoltuk. 1965-től azonban előtérbe kerültek az árucserén túlmenő erőfeszítések a kooperációk, és harmadik piaci együttműködések irányába.³⁰ A kooperációk

²⁹ Közli: Kurt WALDHEIM: *Der österreichische Weg. Aus der Isolation zur Neutralität*. Wien, Verlag Fritz Molden, 1971. 195.

³⁰ A harmadik piacokon történő együttműködés már 1964 októberében Kreisky budapesti látogatásán szóba került s attól kezdve minden alkalommal napirenden volt. 1976-ban és 1977-ben Kreisky és Lázár György találkozóin már nyugtázták, hogy néhány közös projekt megvalósult a harmadik

formáiként specializáció, licenzegyezmények, bér munka, részszállítás, komplett berendezések szállítása, elhelyezési együttműködés, K+F kooperáció és különleges formaként joint venture jöttek számításba. Az új formák iránti érdeklődéshez jó légkört teremtett a magyarországi gazdasági reform kibontakozása, mely iránt kezdettől fogva határozott érdeklődés mutatkozott.³¹

A magyar–osztrák kooperációs megállapodások száma az 1968-as 16-ról 1983-ra 119-re emelkedett, ami Ausztriának a szocialista országokkal kötött hasonló megállapodásainak 68%-át jelentette (Szovjetunió 12%, Bulgária 7,4%, Csehszlovákia 7,4%, Lengyelország 3,4%, Románia 1,4%). A megállapodások középüzemek szintjén jöttek létre. 27,7%-kal a gépgyártásban, 21,8%-kal a vegyiparban, 14,3%-kal az elektromos iparban, 10,1%-kal pedig az élelmiszeriparban. Magyarország összes kooperációs megállapodásának 13,4%-a jutott osztrák cégekre. A két ország árucseré-forgalmában a kooperációs szállítás a csere 7–8%-át tette ki.

A joint venture (közvetlen nyugati tőkebefektetés) a nyolcvanas években még kísérleti stádiumban volt. A 30 (1984) ilyen magyarországi vállalkozásból 8 volt osztrák részesedésű, így többek között a Central European International Bank (CIB) Budapesten, amelyben 11%-kal a bécsi Creditanstalt részesedett; a budapesti Hotel Hiltonban lévő Casino (Österreichische Casino-AG); az osztrák Penta-tours és az OTP által létrehozott utazási iroda; és a makói Hungaro-Feder (Bettfabrik W. Bauer).

Harmadik piaci vonatkozásban a magyar vállalatok az osztrák Simmering-Graz-Pauker művekkel együtt Libanonban építettek erőművet, Nigériában fluorüzemet, Jordániában pedig együttesen szállítottak acél-alumínium kábeleket.

A magyar tőkerészesedésből közvetlen befektetésű volt 68,2 millió Schilling, harmadik országon keresztül (Svájc, Liechtenstein) pedig 25,2 millió Schilling, ami magyar, illetve magyar érdekeltségű vállalatokban öltött formát. A Tunggram (1891), és leányvállalata a Patria, a Zentral- und Wechselkreditbank GmbH (1918), az Enzypharm (gyógyszerüzem), a Metex (acélfeldolgozás), a Mátyás-Pince, a Hungária szálloda, illetve holding társaságok: a Centropa Handels AG (Bern), a Barnhard Trust (Vaduz), a Metimexco (Vaduz), a Stahlmetall (Mauren). A vállalatok számának és a tőkearányának összevetése azt mutatta, hogy Magyarország kis átlagtőkéjű vállalkozásokban volt érdekelt. Míg az összes szocialista érdekeltségű vállalatok átlagtőkéje 14,6 millió Schilling, a magyaroké csak 4,9 millió volt.

piacokon. Kooperation bewährt sich: weitere Projekte mit Ungarn. *Arbeiter Zeitung*, 1976. május 20. 10. – Stiftung Bruno Kreisky Archiv, Wien. Bestand VII. Ungarn, Box 2. Protokoll über Vieraugengespräch zwischen Bundeskanzler Kreisky und MP Lázár. Baden bei Wien, 18. Nov. 1977

³¹ A magyarországi gazdasági mechanizmusról 1969-ben Fock Jenő részletesen tájékoztatta osztrák vendéglátóit.

Az Osztrák Nemzeti Bank kimutatása szerint a magyar tulajdonban lévő névleges tőke osztrák vállalkozásokban már 1979-ben elérte a 117 millió Schillinget. A felsorolt adatokban még nem szerepelt az 1984-ben alapított Berma, Industrieanlagen- und Maschinenhandels GmbH, amely a Technoimpex 49 és a bécsi Mineralkontor 51 %-os részesedésével jött létre, és fő feladata a harmadik országbeli kooperáció volt.

A vízumkényszer eltörléséről folyó tárgyalások során merült fel a hiányos magyarországi idegenforgalmi infrastruktúra kérdése, mint a személyforgalom szélesítésének akadálya. Osztrák bankok ekkor 300 millió dolláros (kb. 5 milliárd Schilling) hitelt bocsátottak e célra Magyarország rendelkezésére. Ennek keretében épült meg 1985. június 30-ig 10 budapesti (Forum, Atrium Hyatt, Novotel, Buda Penta, Flammeno, Béke, Taverna, Hungaria, Rege, Erzsébet) és két soproni (Lövér, Sopron) szálloda. Felújítottak egy hévízi (Aqua) és egy sárvári hotelt – összesen 3766 szobával és 7373 ágygal. Megújult a hegyeshalmi és a kópházai határátkelő, a budapesti reptéri kezelőcsarnok, a komputeres helyfoglaló rendszer, a budapesti Kongresszusi Központ, több külföldi képviselői irodaháza, egy budapesti szórakozóhely, négy úszómedence és egy teniszcsarnok.³²

Még nagyobb jelentőségű lett volna az osztrák közreműködés a nagymarosi dunai vízierőmű felépítésében, amelyről 1986. május 28-án három magánjogi szerződést írtak alá Marjai József miniszterelnök-helyettes és Norbert Steger alkancellár jelenlétében, nyilatkozatokkal megerősítve.³³ Az első az Országos Vízügyi Beruházási Vállalat és az Österreichische Donaukraftwerke AG közötti szerződés, mely szerint az osztrák partner építi fel fővállalkozásban a komplett nagymarosi vízlépcsőt, 1988-as kezdéssel, 33 hónap alatt. A másik szerződést a Magyar Villamosművek Tröszt és az Elektrizitätswirtschaft AG (más néven Österreichischer Verbundgesellschaft – ÖVG) között kötötték, amely szerint 1996 és 2015 között, 20 éven át, évi 1200 millió kilowattóra áramot szállít a magyar fél törlesztéseként annak fejében, hogy egy osztrák

³² Stiftung Bruno Kreisky Archiv, Wien, Bestand VII. Ungarn, Box 2. Protokoll über Vieraugengespräch zwischen Bundeskanzler Kreisky und MP Lázár. Baden bei Wien 18. Nov. 1977. – ÁBTL, 1.11.4. II. sorozat K-V (101. doboz), Sághy Vilmos belkereskedelmi miniszter jelentése a Minisztertanácsához. 1978. március 11. – A budapesti pénzügyminisztériumban 1978. február 21-én alá írták a magyar szállodaépítéshez nyújtandó hitelmegállapodást. Stiftung Bruno Kreisky Archiv Bestand VII. Ungarn, Box 4. 1978. február 21. – Az építkezések befejezéséről Hotel in Rekordzeit gebaut. *Arbeiter Zeitung*, 1981. november 21. 3. – Wirtschaftsthemen dominieren Ungarn-Besuch: Rotweißbrote Bauleistungen in Ungarn für fünf Millionen Sch. *Uo.*, 1983. november 15. 2.

³³ A bős–nagymarosi erőmű építésében történő osztrák közreműködésről valójában már 1983 őszén Sinowatz látogatásakor megállapodtak. MNL OL, M-KS 288. fond 5/915. ő. e. A Politikai Bizottság 1984. július 3-ai ülésén tárgyalta meg a KB Gazdaságpolitikai osztály tájékoztatóját a magyar-osztrák együttműködési megállapodásról. A szerződések aláírásáról: MNL OL, XIX-J-1-j, Ausztria, 1987-1103/1/SZH.

bankkonzorcium (a Creditanstalt Bankverein égisze alatt) az egész építkezés költségeit – kamatokkal együtt – megelölegezi. A harmadik szerződés a két utóbbi vállalat között arra vonatkozott, hogy Győr és Bécs között új 380 kilowattos vezetéket építenek (mindenki a saját területén), de a Bécs melletti fogadó- és átadóállomásban a magyar fél 15%-kal részesül, amelyet szintén megelölegez az osztrák fél. A vezeték alkalmas villanyáram tranzit szállítására is (más országok részére). Az osztrák fél adta volna a munka és a szállítás 70%-át, de magyar exportként átvette volna a közben teljesített 30% magyar részt is. Az induló összeget 5,75 milliárd Schillingre becsülték.

A magyar fél fő előnye ebben a konstrukcióban a költségvetés hosszúidejű tehermentesítése, az osztrák félé pedig egy erőmű építésének elhalasztása, továbbá az osztrák építőipari és gépgyártó kapacitás kihasználása, illetve a munkanélküliség csökkentése lett volna. Olyan megállapodás jött létre, amely minden eddiginél szélesebb együttműködést jelentett, nagyfokú kölcsönös bizalmat és hosszú távú érdekviszonyt fejezett ki.

Mindez megerősítette, hogy az árucseré-forgalmi arányok viszonylagos kicsinyisége ellenére a magyar–osztrák gazdasági kapcsolatok mégis jelentős elemeit képezték a két ország átfogó együttműködésének.

A keleti kereskedelemre való növekvő ráutaltság készítette Ausztriát (Finnország után) arra, hogy 1975-ben kiterjessze a mennyiségi korlátozás megszüntetését a szocialista országokra is. Ezt azonban összekötötte egy ún. „láttamozási eljárással” (Vidierung), amely a „de facto liberalizálást”, illetve annak egy részét egyúttal vissza is vonta, hiszen ez a kötelezettség mintegy 150–170 árura vonatkozott. Mivel Ausztriában rendkívül erősek voltak az érdekvédelmi szervezetek, a legkisebb külföldi verseny érzékelése esetén már interveniáltak az ipari és kereskedelmi minisztériumban, valamely cikknek a láttamozási listára való fölvétele érdekében. A Szovjetunióval és Jugoszláviával szemben ezt az eljárást nem alkalmazták, s a magyar kifogások esetén arra hivatkoztak, hogy az USA-val, Japánnal és az ázsiai ún. dömping-országokkal szemben szintén ezt alkalmazzák.

A gazdasági kapcsolatokat tehát hosszú ideig nem lehetett problémamentesnek nevezni. Különösen nem, ha hozzászámítjuk még azt, hogy Magyarország erősen vámhátrányos helyzetben volt, az Európai Gazdasági Közösségnek, az EFTA-nak és a fejlődő világnak biztosított vámpreferenciák következtében. Ezek részleges megszüntetésére 1988-ban ugyan sor került, viszont a láttamozási eljárás ugyan egyre kevesebb árura kiterjedően, de még 1989 végén is érvényben volt.³⁴

³⁴ MNL OL, XIX-J-1-j, Ausztria, 1988-10-1-00379/8. Horn Gyula külügyminiszter jelentése a Minisztertanácshoz Alois Mock alkancellár és külügyminiszter látogatásáról, 1988. május 24. – Uo.

Ami a külgazdasági kapcsolatok egyezményes oldalát illette, az 1947-es klíring-megállapodás 24 évig volt érvényben, s csak 1971. november 24-én váltotta fel az új fizetési megállapodás. 1969. január 1-én lépett életbe a gazdasági, ipari és műszaki együttműködési megállapodás. Az 1973. január 1-én kötött hosszúlejáratú árucserforgalmi egyezményt kezdetben rendszeresen meghosszabbították, majd 1979. november 14-én 10 éves hosszúlejáratúra változtatták.

Mivel a világpiacon helyzet kedvezőtlen alakulása a nyolcvanas években mindkét országot erősen sújtotta, egyre nagyobb súllyal szerepeltek e kérdések a politikai konzultációk napirendjén, és ezzel meghatározó elemévé váltak a kedvező politikai viszonyoknak. A nyolcvanas évek közepén, a Kreisky–Sinowatz kormányzati időszak lezárulta után az osztrákok számára két kérdés maradt megoldatlan:

a) a személyi kishatárforgalom megvalósítása – bizonyos sávban a határ két oldalán. Osztrák részről gazdasági érdeket is felhoztak ennek támogatására, mert a magyarok átjárása némi egyensúlyt teremtett volna a határtérség idegen- és kereskedelmi forgalmában. Az osztrák kereskedelmi kamara szerint állampolgáraik magyarországi vásárlásai mintegy 600 millió Schillinges kiesést jelentettek a burgenlandi kereskedőknek.

b) egy szociálpolitikai egyezmény létrehozása, hogy az Ausztriában élő magyarok, illetve volt magyarok magyarországi járulékbefizetései érvényesíthetők legyenek.

A magyar kormányzati szervek a két kérdés megoldása előtt lényegében kitértek azzal az indoklással, hogy

a) a személyi kishatárforgalom bevezetése sértené a magyar állampolgárok egyenjogúságának elvét, mert a határmenti lakosság olyan előnyöket élvezne, amelyet a többiek csak háromévenként (devizakiutalás). A probléma végül a magyar „világútlevél” bevezetésével megszűnt.

b) a szociálpolitikai egyezmény kapcsán tisztázni kellett azt a kérdést, vajon hány személyt érintene, és milyen devizaterhelést okozna a magyar államnak.

A magyar kormány ezzel szemben ezekben az években elsősorban gazdasági-pénzügyi kérdéseket, közös beruházási javaslatokat vetett fel.

a) szabadkereskedelmi megállapodás finn–magyar mintára, ami szükségtelenné tenné a láttamozási rendszert, illetve vámelőnyöket nyújtana.

b) kereskedelmi kishatárforgalom, vagyis vámelőnyök nyújtása a határtérségben, amit az osztrák fél arra hivatkozással utasított el, hogy az alkotmány nem teszi lehetővé az egységes vámterület megbontását.

XIX-J-1-k, Ausztria, 1989-10-5-10154. Feljegyzés Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes és Josef Riegler alkancellár megbeszéléséről, 1989. október 30.

c) vámpreferencia, amit a bolgárok és a románok már megkaptak. Ezt az osztrákok a magyar életszínvonal-viszonyokra hivatkozással elutasították, mígnem 1989-ben visszakoztak, és biztosították a vámkedvezményeket.

d) a bős–nagymarosi duzzasztó kivitelezésében történő osztrák részvétel.

e) az 1995-ös világkiállítás közös megrendezése Bécs és Budapest helyszíneken.

A formálódó elképzeléseket és az aláírt egyezményeket a magyarországi rendszer-váltás azonban más dimenziókba helyezte, és fokozatosan felszámolta.

ÖSSZEGZÉS: A KÉT ORSZÁG KAPCSOLATÁNAK JELLEMZÉSE³⁵

Milyen tényezők tették lehetővé a baráti és jószomszédi, illetve a békés szomszéd-sági viszony kialakítását a két világrendszer határán, amelyet „sajátságos kapcsolatoknak” és „különleges esetnek” is minősítettek már a kortársak is?

1. Elsőként a minden időben érvényesülő objektív földrajzi feltételek említendőek, vagyis a közös határ és a közös vízrendszer, amely utóbbiból (Dráva, Mura, Rába, Fertő tó, kisebb folyók és patakok) messze kiemelkedik mindkét ország fő folyója, a Duna. Ennek súlyát a környezetvédelem, az energiarendszer fejlesztése csak fokozták, nemzetközileg pedig kiszélesítette a budapesti székhelyű Dunabizottság, majd pedig a tervezett Duna–Majna–Rajna csatorna. Szorosan ide kapcsolódott a közúti és a vasúti hálózatok történelmileg meghatározott összefonódása, illetve szétdarabolása. Ezek a tényezők jelentősen hozzájárultak az egymásrataltsághoz, és az ebből adódó következtetések felismeréséhez.

2. Lényeges összekötő elem a közös történelem, annak utolsó négyszáz esztendeje, különösen pedig a monarchia, a közös birodalom időszaka – minden tragikus és problematikus vonatkozásával együtt. A területi viták nem hagytak hátra tartós problémákat, nem voltak kisebbségi problémák. Megszűntek a köztudatban, legalábbis annak döntő részében az egymással szembeni előítéletek, viszont megmaradtak az összekötő rokon kapcsolatok.

3. Nem volt közömbös a két ország viszonyának alakulása szempontjából a többé-kevésbé azonos nagyságrend.

4. Mindkét ország politikai elitje a nemzetközi viszonyok, elsősorban a nagyhatalmak közötti kapcsolatok kedvező fejlődésének fényében kölcsönösen elismerte és tudomásul vette a másik ország társadalmi rendszerét illetve rendszerkötöttségét és külső státuszából eredő kötelezettségeit, s nem törekedtek azok megváltoztatására. Ezt a politikát mindkét ország lakosságának többsége helyeselte. Mindkét kor-

³⁵ Köszönöm Fiziker Róbertnek az összegzésről folytatott konzultációt.

mány fokozatosan az együttműködés maximalizálására és a konfliktusok minimalizálására törekedett, és kölcsönös kompromisszumok útján jutottak el az optimális eredményekhez. A külpolitikai (államközi) cselekvés folyamatában a felek figyelembe vették nemcsak egymás érdekeit, hanem mozgáshatárait is.

Az osztrák kormányzat megítélése szerint a két ország viszonyának alakulása egyfelől a szovjet külpolitika változásaitól, másfelől a magyar belpolitikától függött. Utóbbit az osztrák politikusok értelmezésében jellemzően az ország gazdasági helyzetének változása határozta meg. A politikai szféra lényeges elemét magyar–osztrák vonatkozásban a helsinki program mindkét részről történt maradéktalan elfogadása és következetes megvalósítása jelentette, amit valamennyi állam- és kormányfői találkozón hangsúlyoztak. A kibontakozott enyhülési folyamatban mindkét ország nemzetbiztonsági tényezőt ismert fel, amely nemcsak külsőleg járult hozzá a saját rendszerük stabilitásához, és segítette a belső programok megvalósítását, hanem egyúttal kölcsönösen kihasználható pótlólagos előnyöket is nyújtott (kooperációk, idegenforgalom, állampolgári igények kielégítése, stb.). Így az enyhülésben való hosszú távú közös érdekelttség, illetve érdekazonosság a jószomszédi politika egyik legfontosabb alapjává vált. Ez tette lehetővé, hogy 1988 őszén – a Szovjetunióban végbemenő változások előterében – a magyar kormányzat fontolóra vegye az elektronikus határzár és a szögesdrót lebontását, amit a Politikai Bizottság 1989. február 28-i ülésén – a belügyminiszter előterjesztésére – jóvá is hagyott.³⁶

5. A magyar–osztrák kapcsolatok fejlődése során kialakult intézményrendszer elemei (magas szintű eszmecserék, egyezmények, vegyes bizottságok) típusaiban nemigen különböztek az Ausztria és a többi szocialista ország között létrejött formáktól, talán az egy Általános Vegyes Bizottságot kivéve, ami éppen jellegénél és működési gyakorlatánál fogva különleges formát jelentett. Amiben különbözött a magyar–osztrák mechanizmus a többi szocialista országtól, az az intenzitás, a gyakoriság, a rendszeresség, a lakosság széles rétegeit érintő volta, és a már említett politikai légkör.

6. Fontos jellemzője volt a magyar–osztrák viszonyoknak, hogy ideológiailag ellentétesen megítélt kérdések is képezhették párbeszéd tárgyát, főleg a történelem, a kultúra, a társadalom- és közgazdaság-tudományok, a filozófia, az irodalomtudomány, sőt bizonyos társadalmi intézmények működése területén is – egyrészt a határok tisztázása, másrészt bizonyos tapasztalatok hasznosítása érdekében.

³⁶ MNL OL, XIX-J-1-j, 1988, Ausztria, 10-13-00380/11. Nagy János nagykövet jelentése., 1988. október 4. M-KS 288. fond, 5/1041. ö. e. – A Politikai Bizottság ülése 1988. november 1. Uo. M-KS 288. fond, 5/1054 ö. e. A Politikai Bizottság ülése, 1989. február 28.

7. A két ország vezetői – megnyilatkozásaikban – gyakran hangot adtak annak a meggyőződésüknek, hogy a magyar–osztrák kapcsolatoknak a bilaterálison túlmutató jelentősége is van. Kádár János és Rudolf Kirchschräger burgenlandi találkozóján 1985-ben Kádár kifejtette: „A kapcsolatok fejlesztése országaink közös érdeke, de egyúttal szerves része az európai enyhülési folyamatnak, és hozzájárulás kontinensünk stabilitásához.... [...] Jól példázzák a különböző társadalmi berendezkedésű országok közötti reális alapokon nyugvó, kölcsönösen előnyös együttműködés lehetőségét.” Kirchschräger szerint „a magyar–osztrák kapcsolatok sajátossága abban áll, hogy mindkét ország fel tudja használni a történelem tanulságait viszonyuk alakításához.... [...] Európa közepén nagy felelősséget viselünk földrészünk stabilitásáért... [...]”³⁷ Az ilyen megállapítások feltétlenül érvényesnek tekinthetők, különösen Közép-Európa vonatkozásában, a kelet–nyugati viszony egészére azonban a magyar–osztrák viszony valójában csak közvetetten hatott. Ugyan jó példa, de nem több, mint sajátos eset, és Közép-Európában sem modellértékű, még kevésbé más régiókban.

8. Nem lebecsülendő vonatkozásai voltak a két ország kapcsolatának, illetve kapcsolatépítésének a személyes kapcsolatok, illetve a személyes érintkezések és azok nyíltsága, őszintesége, közvetlensége, ami bizalmi viszonyt teremtett a politikai és kormányzati vezetők között, mint ezt éppen a Kreisky és Kádár közötti viszony mutatta.

*

A Magyarországon 1989 elején megindult óriási léptékű átalakulás majd egy esztendőre erőteljesen fölpörgette a kétoldalú kapcsolatokat. Az osztrák pártok és a kormányzat kiemelt figyelemmel kísérték a magyarországi események alakulását, konzultációk sorozatával jelentős segítséget adtak mind az átalakuló Magyar Szocialista Munkáspárt vezetőinek és a kormányzati tisztségviselőknek, mind a szerveződő demokratikus pártoknak.³⁸ Mindeközben nem kis aggodalommal figyelték a készülődő rendszerváltást.³⁹ 1990 tavaszán azután bekövetkezett az a fordulat, amely a demokratikus világrend szabályai szerint teljesen új alapokra helyezte a két ország viszonyát, és ennek áldozatául esett mind a vízerőmű, mind a világtkiállítás ügye is.

³⁷ MNL OL, XIX-J-1-j, 1985. Ausztria, 10-13-003364/6. Feljegyzés Kirchschräger és Kádár találkozásáról, 1985. december 12.

³⁸ Fejti György KB-titkár 1989. májusában határmenti konzultációt folytatott a Szocialista Párt választási szakértőivel. MNL OL, 288. f. 5/1065 ö. e. A Politikai Bizottság ülése, 1989. május 19.

³⁹ MNL OL, XIX-K-1-j, 1989. Ausztria, A bécsi nagykövetség rejtjel-táviratai, 1989. február 21. és 1989. július 6. – ÁBTL, 1.11.4 K-V/1989. 2. (530. doboz) A bécsi hírszerző rezidentúra rejtjel-távirata a Szocialista Párt központi titkárságától származó hírekről, 1989. július 5.